

HRVAŠKA V ČASU REVOLUCIJE 1848/49

1. REVOLUCIJA 1848

REVOLUCIONARNO DOGAJANJE V EVROPI

- Revolucijsko leto 1848 se prične januarja z nemiri v Neaplju in Palermu ter februarja z **revolucijo v Parizu** od koder se vrenje hitro širi. Sledijo revolucije, vstaje in upori v nemških deželah (marčne zahteve in revolucija v Berlinu (3.3./18.3.)), Pešti (3.3.- Kossuthov govor/ 15.3.-izbruh revolucije), Pragi (11.3.), na Dunaju (13.3.) in v Milanu (18.3.).
- Skupna značilnost teh revolucij so **demokratska prizadevanja in zahteve po socialnih spremembah**. Tu gre predvsem za zahteve po dokončni ukinitvi fevdalnega reda ter ustavi in s tem uveljavljanje razsvetljenskih idej (naravno pravo, suverenost ljudstva, delitev oblasti,...).
- Ponekod (Pariz, delno Berlin in Dunaj) se revolucionarno dogajanje sčasoma radikalizira v smeri radikalnega demokratizma, republikanstva in tudi socialističnih idej (prisotni že elementi 'razrednega boja') – zahteve postajajo večje. Simpatizerji revolucije pa se notranje razcepijo (politično – liberalci, radikalni demokrati ; pomembno vlogo ima socialna pripadnost – veliko, srednje, malo meščanstvo, delavstvo).
- V mnogih primerih (v Italiji, nemških deželah, Habsburški monarhiji) pa gre tudi in predvsem za **nacionalno emancipacijo in zedinitev (»POMLAD NARODOV«)**. Tu so, kljub mnogim razhajanjem, gibanja bolj enotna (povezuje jih narodna ideja), sodeluje pa tudi del plemstva (predvsem na Madžarskem, Hrvaškem – tudi zaradi manj razvitega meščanstva).
- Po končanih revolucijah se njihove ideje, predvsem radikalnejše večinoma ne realizirajo (so poražene). Vseeno pa pride do nekaterih trdnih sprememb (dokončen konec fevdalnih odnosov, ustavnost – četudi oktroirana).

REVOLUCIONARNO DOGAJANJE V HABSBUŠKI MONARHIJI

- Zaradi nacionalne raznolikosti in neenakomerne razvitosti delov monarhije pride do **večih, mnogokrat nasprotujočih si ter po obliki in vsebini različnih gibanj**, ki imajo večinoma nacionalni predznak.
- Slednji je še najmanj odločilen pri **revolucijah na Dunaju** (kjer je sicer tudi zelo pomemben razcvet nemškega nacionalnega gibanja v duhu velikonemškega koncepta združitve Nemcev – to tudi vpliva na negativen ali vsaj skeptičen odnos do dunajskega dogajanja v drugih delih monarhije), ki v prvi vrsti izražajo zahtevo po demokratičnih spremembah (ustava, odprava cenzure, svoboda tiska in izražanja mnenja, enakost pred zakonom, volitve v parlament,...) in vplivajo na dogajanje v celi državi. V revolucionarnem dogajanju so pomembni trije datumi:
(1.) **13.-15. 3. (MARČNA REVOLUCIJA** – Odstopiti mora kancler **Metternich**.
Poleg raznih svoboščin cesar obljubi ustavo; ta revolucija močno vpliva na dogajanje po ostali monarhiji in budi nade med narodi (želijo si z ustavo zagotovljene nacionalne enakopravnosti in avtonomije)

(2.) Zaradi oktroirane (vsiljene) ustave **15./16. 5** z omejeno volilno pravico (cenzus).

zopet izbruhne revolucija. Dvor mora bežati v **Innsbruck**, od koder se na Dunaj vrne šele 12.8. Vmes **junija izvoljeni državni zbor** sprejme več zakonov – mdr. Tudi o **zemljiški odvezi**.

(3.) **6.10.** ponovna, radikalnejša revolucija (predvsem delavci) – dvor zopet beži.

Dunaj

nato do 31.10. pokorita **knez Windischgrätz** in **ban Jelačić**. Revolucija je s tem dejansko končana. Sledi nastop konservativnega ministrskega predsednika

Felixa

Schwarzenberga in prihod **Franca Jožefa** na prestol (ni obvezan izpolnjevati obljub

svojega predhodnika Ferdinanda V.) – **2.12.** Sledi oktroirana centralistična ustava (marec 1849) in zmaga nad madžarsko revolucijo (13.8). Na koncu se do 1851 uveljavi nova vrsta absolutizma.

- Za dogajanje na Hrvaškem je posebej pomembna **OGRSKA REVOLUCIJA**. Začne se **3.3.** z govorom liberalnega plemiča **Lajosa Kossutha** v ogrskem parlamentu (zahteva ukinitve fevdalizma, ustavo za monarhijo, predvsem pa samostojnost Ogrske), sledi revolucionarno vrenje v Pešti **15.3.** ki pripelje do osnovanja **samostojne ogrske vlade s polnimi pooblastili** pod vodstvom **grofa Batthyanyija (17.3.)**. Sledi **ogrška ustava (11.4.)**. Ta revolucija pomeni poleg uvajanja političnih sprememb predvsem **madžarsko nacionalno gibanje** – Ogrsko razglasijo za popolnoma samostojno in z ostalim delom monarhije povezano le skozi **personalno unijo**, hkrati pa poudarjajo njeno celovitost in homogenost (tudi v nacionalnem oziru – Ogrska=Madžarska – ne menijo se za nemadžarske narode/etnične skupine, ki sestavljajo v ogrski državi skoraj 2/3 prebivalstva – tem ne priznavajo najbolj temeljnih pravic (uporaba jezika v javnih zadevah), kaj šele nacionalnosti; V ustavi jih ne omenjajo). Tako pride do konflikta z nemadžari.

Ogrska revolucija je sprva »zakonita« - cesar mora vsled nemoči (revolucija na Dunaju; na razpolago nima veliko vojske, ker se ta bori z uporniki v severni Italiji) ugoditi njihovim zahtevam (priznati vlado, ustavo).

Narodna gibanja, katerim ta revolucija pomeni grožnjo (Hrvati, ogrski Srbi, Slovaki,...) se povežejo z dvorom, ki njihovo delovanje tiho podpira in na koncu izkoristi za zatrtje revolucije. Madžari hkrati tudi nimajo dovolj vojske (ta je na italijanskem bojišču), da bi jih zatrli.

Avstrijska vlada in dvor do **zmage pri Custozzi (28.7.)** (vrnitev vojske) ne moreta ukreniti nič proti Madžarom. Tudi potem do **3.10.**, ko cesar razpusti ogrski parlament in razglasi na ogrskem vojno stanje, navidez sodelujejo z njimi (a hkrati pripravljajo napad in podpirajo hrvaškega bana Jelačića). Sledi vojna, Madžari **14.4.1849 okličejo republiko** pod Lajosom Kossuthom (in se skoraj do konca nočejo sporazumeti z ostalimi narodi Ogrske), ki je nato **13.8. s porazom pri Vilagosu** premagana.

- Posredno je pomembna tudi **VSTAJA V MILANU**, ki se prične **18.3.** in v naslednjih dneh razširi po vsej Lombardiji in Benečiji (avstrijsko vojsko italijansko usmerjeni uporniki preženejo). Upornike podpre Piemont in Avstriji **25.3.** napove vojno. Posledica tega je, da je ves čas velik del cesarske vojske na italijanskem bojišču. To vpliva tako na politiko dvora, ki popušča

Madžarom, kot tudi na Madžare (na it. bojišču so tudi ogrske čete) in Hrvate (v Italiji je prav tako skoraj cela vojska Vojne krajine). To je eden glavnih razlogov da že pred septembrom 1848 (Jelačičev pohod) ne pride do spopadov. Položaj se spremeni z odločilno avstrijsko zmago pri CustoZZi (28.7.). Vojna se sicer še nadaljuje, a uporniki so v glavnem zatrti, Piemont pa nima moči da bi nadaljeval vojno.

- Na idejni ravni je za Hrvaško pomembno dogajanje v **PRAGI** (11.3. – prva formulacija češkega narodnega programa), ki postane **središče slovanskega gibanja v monarhiji**. Tu se tudi pojavi **IDEJA AVSTROSLAVIZMA** (povezanost vseh Slovanov v habsburški monarhiji, katere obstoj je pogoj za obstoj Slovanstva (namesto Rusije, ki je 'nazadnjaška' in zatira manjšine) – geslo »če ne bi Avstrija že obstajala, bi jo Slovani morali ustanoviti sami« ; hkrati zahteva po federalistični preureditvi monarhije na etničnem temelju – vsak izmed narodov monarhije bi imel svojo avtonomno enoto). **10.4. Frantšek Palacky** to idejo formulira in pošlje Frankfurtškemu parlamentu. Ta se še posebej izrazi na **SLOVANSKEM KONGRESU** v Pragi (**3.6.**), kjer sodelujejo tudi Hrvati – **Dragutin Kušlan, Franjo Tkalac**, ki v tem času tudi prevzamejo avstroslavizem. K nastanku in uspehu te ideje med slovanskimi narodi veliko pripomore strah pred velikonemštvom (Čehi!), pri Hrvatih pa predvsem madžarska grožnja (Madžari se želijo odcepiti in s seboj potegniti Hrvaško, Hrvati vztrajajo pri enotni, a preurejeni monarhiji). Na kongresu sodelujejo predstavniki vseh slovanskih narodov monarhije in se v marsikateri podrobnosti ne morejo sporazumeti. Glede Hrvaške je najbolj pomembna ideja o povezavi Južnih Slovanov v eni enoti (politična povezava Zedinjene Slovenije, Troedine kraljevine Hrvaške in Srbske Vojvodine). **12.6. knez Windischgrätz vdre v Prago** in kongresa je konec. Češko gibanje se deli na radikale in liberalce. Na kongresu so izražene tudi mnoge radikalne demokratične ideje. Čehi in Hrvati se začno razhajati po Jelačičevem pohodu in predvsem po nastopu Franca Jožefa ter z oktroirano ustavo. Takrat se pri Čehih pojavi solidariziranje z Madžari, kot edinimi preostalimi branilci revolucije. Hrvati pa le-to pomagajo zatreti (z Madžari se ne morejo sporazumeti). Pomembno je tudi društvo **Slovanska lipa** v Pragi. Po njenem vzoru se konec leta 1848 osnuje tudi zagrebško **Društvo Slavenske lipe na Slavenskom jugu**, ki sprva sledi Jelačičevi politiki, a jo nato tudi kritizira.

2. DOGAJANJE NA HRVAŠKEM

ORIS DOGAJANJA

- Težko je govoriti o neki »hrvaški revoluciji«. Gre predvsem za **NARODNO GIBANJE**, ki je obstajalo že prej, a se je v tem času iz različnih razlogov (revolucija na Dunaju, predvsem madžarska nevarnost !!!, povezovanje Slovanov v monarhiji) razbohotilo. Revolucionarno vrenje, ki je odjeknilo po velikem delu Evrope do sredine marca ni vplivalo na Banovino Hrvaško.
- Prisotne so bile tudi demokratične spremembe in odpravljanje podložništva, a bolj kot posledica sprememb na Dunaju in v Pešti in v skladu z njimi (pri kmečkem vprašanju grede za spoznanje dlje od ogrskega parlamenta). Ustanavljanje

lastnih institucij na demokratičnem temelju pomeni predvsem protiutež madžarskemu gibanju (čeprav so te spremembe med njihovimi pobudniki hotene.) Spremembe na Ogrskem sežejo tudi na Hrvaško, saj je sprememba državnopravnega položaja Ogrske proti Avstriji narejena brez hrvaškega soglasja.

- Posebnost pomeni le gibanje hrvaških kmetov, ki se bojujejo za osebno in materialno neodvisnost. Od marca naprej so znani primeri nasilnega odpravljanja fevdalnih odnosov. Sicer pa je politično dogajanje na hrvaškem stvar plemstva in meščanstva.
- Hrvati se povezujejo z gibanjem ogrskih Srbov, ki **maja 1848** okličejo **Srbsko Vojvodino**.
- Večji del dogajanja se odvija v **ožji Hrvaški (banovini)**, ki ima od prej poseben status znotraj Ogrske in kjer je težišče narodnega gibanja. Delno še v Slavoniji. Istra, Dalmacija – skoraj ni odziva. Gibanje vodi **Narodna stranka**, ki nastopa bolj ali manj enotno.
- Sporazumu z Madžari sta naklonjena **stranka madžaronov (Hrvaško-ogrška stranka)** in slavonsko plemstvo, ki pa sta kmalu 'utišana'.
- Hrvati oziroma ban Jelačić ves čas skušajo sodelovati z dvorom (avstroslavizem, kot protiutež Madžarom), na koncu pa pomagajo zadušiti revolucijo. Mnogih simpatizerji revolucije v tujini so Hrvate videli kot 'reakcionarje'.

POLOŽAJ HRVAŠKE V OGRSKI

- Hrvaška s Slavonijo ima znotraj Ogrske poseben **status »pridružene« dežele**. Istra in Dalmacija ne spadata k Ogrski. Poseben status ima Vojna Krajina, ki se deli na hrvaški in slavonski del in je vojaško urejena (upravna razdelitev na regimente) ter podrejena avstrijskemu vojnemu ministrstvu. Medžimurje je integralni del Ogrske.
- **Banovina Hrvaška** ima edina lastne oblike političnega življenja (sabor, ban), medtem ko skušajo Slavonijo Madžari popolnoma inkorporirati. Po **zakonih is 1847/48** sta Slavonija in Ogrsko primorje (Reka z okolico) integralni del Ogrske – »pridružen« status pa obdržijo le tri hrvaške županije (brez Vojne krajine), ki lahko v parlament pošljejo le 18 predstavnikov od skupno 446. Enako je zapisano v **madžarskem ustavnem zakonu (april 1848)**; Slavonija podrejena neposredno Ogrski, Hrvaški sabor ima pristojnosti le za civilno Hrvaško, obvezen madžarski jezik za hrvaške poslance, prepoved kolektivnega nastopanja hrvaških poslancev). **Hrvaška je tako okrnjena, njena avtonomija pa zmanjšana.**
- Do aprila v Hrvaški banovini, kljub njenemu posebnemu položaju, sploh ni zakonite oblasti, ki bi lahko nastopala v imenu cele dežele (sabor ni zasedal; bansko mesto je bilo že dve leti prazno; zagrebškega škofa, ki bi po pravilu nadomeščal bana, ni bilo v deželi) .

DOGAJANJE:

MAREC

- **3.3.** Kossuthov govor v ogrskem parlamentu
- **15.3.** revolucija v Pešti, **17.3.** samostojna ogrska vlada
- **17.3.** redna seja zagrebškega mestnega magistrata je pretvorjena v **»Veliki zbor svega građanstva«** – prvo narodno skupščino v hrvaški zgodovini, ki sprejme

Zagrebsko adresno v kateri je izražena skrb zaradi velikih pooblastil ogrske vlade. Zahtevana je »*povrnitev izgubljene celovitosti naše domovine*« in tesnejša povezava z avstrijskimi dednimi deželami. **19.3.** odide na pot proti Dunaju poslanstvo z **reprezentacijo** za vladarja.

- **20.3.** V Zagrebu se organizira **narodna straža**
- **22.3.** Sklicana skupščina, ki jo sestavljajo člani starega Sabora – sklepi so izraženi v tekstu **Želje naroda**
- **22.3.** Začetek srbskega upora proti avstrijskim vojnim oblastem v Pančevu in Zemunu
- **23.3.** Glinski polkovnik **Josip Jelačić** je s cesarjevim dekretom povišan v **Generala in oblastnika v obeh banijskih regimentih**
- **25.3.** Na veliki skupščini v Zagrebu je prebran program hrvaških narodnjakov – **NARODNA ZAHTIJEVANJA (ZAHTEVANJA)** – zahteva po samostojni hrvaški vladi, ustanovitvi hrvaške banke in univerze, ukinitvi podložništva in zedinitvi z Dalmacijo in Vojno krajino v »*Troedino kraljevino kot teritorialno celotno državo v okviru Habsburške monarhije*« – torej avtonomen, enakopraven položaj združene Hrvaške znotraj Ogrske (so za enotno Ogrsko, a proti madžarizaciji) in ohranitev monarhije. Tudi enakopravnost stanov in vrnitev krajiške vojske z italijanskega bojišča.
Josip Jelačić je imenovan za BANA.
- **31.3.** Tekst Narodnih zahtevanj je predan vladarju v obliki peticije.

Hrvaško časopisje, predvsem **Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske**, ki jih je izdajal **Ljudevit Gaj**, je budno spremljalo revolucionarno dogajanje po Evropi – še posebej na Madžarskem.

Po vesteh o dunajski revoluciji (15.,16.3.) je v ožjem krogu pripadnikov Narodne stranke okrog **Ambroza Vranjicana** padla odločitev za akcijo. Sklenili so, da mora priti so hitrega sklica sabora. Pri prvem sestanku so sodelovali tudi **Ivan Kukuljević**, **Dimitrij Demeter** in **Josip Praus** (po rodu Čeh; urejal časopis **Agramer Zeitung**). V noči iz 16. Na 17. je prišla tudi novica o cesarjevem manifestu, ki je razglasil svobodo tiska in spodbudil ustanovitev narodnih straž.

Zaradi nedejavnosti sabora in odsotnosti namestnika banske časti – škofa Juraja Haulika – sta bila od nosilcev uradne oblasti dejavna le **Zagrebska županija** in **Zagrebski mestni magistrat**. V prvi so od 1845 vladali madžaroni, zato je prišel v poštev le magistrat.

Tako so narodnjaki ob pritanku mestnega sodnika (načelnika) **Janka Kamaufa** redno sejo magistrata, sklicano za **17.3.** pretvorili v »**veliki zbor svega građanstva**«.

Na tej prvi narodni skupščini Ljudevit Gaj ni sodeloval. Bil je v sporu z vodstvom narodne stranke in je v noči iz 16. Na 17. Samoiniciativno in nenapovedano odpotoval v Gradec, kjer je iskal stik z **nadvojvodom Ivanom**, članom vladarske rodbine, ki je bil znan po simpatijah do prizadevanj južnih Slovanov.

Na skupščini naj bi sodelovali prebivalci vseh treh zagrebških občin in sicer vseh družbenih slojev in starosti. Glavni govornik je bil Ivan Kukuljević, ki je opozoril, da reformni predlogi (zemljiška odveza) ogrskega parlamentane smejo biti vsiljeni

oziroma podarjeni, temveč izraz volje in truda hrvaškega naroda. Izražene so bile zahteve po povrnitvi izgubljene celovitosti Hrvaške in po tesnejši povezavi z avstrijskimi dednimi deželami v novem sistemu.

Odločeno je bilo, da mora nujno priti do sklica **Državnega sabora kraljevin Dalmacije, Hrvaške in Slavonije** in da se mora v ta namen v imenu vsega prebivalstva vladarju poslati odločna prošnja.

Tako je bila na skupščini prebrana in takoj sprejeta **reprezentacija** (vsebovala že omenjene zahteve – a Vojna krajina se v njej še ne omenja – v zahteve so jo naknadno vnesli šele 20.3. - in obvestilo o sklicu sabora), ki naj bi jo izročilo in prebralo vladarju poslanstvo šestih uglednih meščanov.

Poslanstvo pod vodstvom Ambroza Vranjicana je krenilo na pot **19.3.**. Zaradi vesti o ustanovitvi madžarske vlade je ta s poti pisal domov in pozval k čimprejšnjemu osnovanju stalnega političnega organa (**»stalni comitee«**). Tako je bil takoj ustanovljen odbor (Kukuljević, Praus, Žerjavić, Rubido), ki je imel nalogo vzpostaviti zvezo z vsemi mesti v troedinici in tako s svojim programom stopiti v javnost. Ta odbor je nato usmerjal politiko, in začel s pripravami za sklic **Velike narodne skupščine**, ki bi nadomestila stari plemiški sabor (a bi njeno jedro zaradi obeležja zakonitosti sestavljali člani starega sabora) in sprejela program **»Narodnih želja in zahtev«**. V krogu tega odbora nastanejo tudi Narodna Zahtevanja.

Vzporedno s tem se v Zagrebu začne organizirati **narodna straža**. 20.3. študentje zagrebške Akademije ustanovijo svojo četo.

Čeprav v županiji še vedno vladajo madžaroni ima narodno gibanje v Zagrebu popolno oblast. Narodnjaki obvladujejo oba že omenjena časopisa. Po ulicah plapolajo hrvaške trobojnice. Gibanje se širi tudi drugod- tekst reprezentacije je poslan oblastem širom dežele.

Medtem je na Dunaju potekalo **prizadevanje za imenovanje glinskega polkovnika barona Josipa Jelačića**, ki je bil znan kot dober vojak, upravitelj in pristaš preporoditeljskega gibanja, za bana. V ta namen sta potekali dve samostojni pobudi:

- (1.) **Ljudevit Gaj**, ki je **16./17.** odpotoval v **Gradec** je tam s pomočjo maršala Alberta Nugenta stopil v stik z **nadvojvodom Ivanom** in ga pridobil za ta predlog. Nemudoma sta odšla na Dunaj, tja prišla **23.3.** in dosti pripomogla k imenovanju, čeprav je bil tam proces že v teku - spodbujen od druge pobude:
- (2.) Madžarski konservativni magnati (nasprotni revoluciji na Ogrskem) so želeli na Hrvaškem in njenem delu Vojne krajine imeti oporišče za preprečevanje radikalnih teženj na Ogrskem. V ta namen so potrebovali bana. **16.3.** iz Bratislave na Dunaj pride hrvaški **baron Franjo Kulmer** in to zamisel prinese v krog dunajskih hrvaških aristokratov (Ožegović, Bedeković, Strossmayer). Po razgovorih izberejo za banskega kandidata Josipa Jelačića in ga predlagajo nadvojvodi Ludviku.

Jelačić je imel dokaj nizek čin v vojaški hierarhiji, kar je predstavljalo oviro za imenovanje. Poleg tega so težave povzročali Madžari (Hrvaška je uradno spadala pod njihovo pristojnost). Vseeno je pobudnikom predloga uspelo. Ogrski palatin je kot namestnik ogrskega ministrskega predsednika 22.3. dal ustni pristanek. **23.3.** na Dunaj prideta še Gaj in nadvojvoda Ivan – tako je istega dne Jelačiću poslan **cesarjev dekret** s katerim je povišan v **Generala in oblastnika obeh banijskih regimentov** (Glina, Petrinja).

H končnemu imenovanju Jelačića za bana (9.4.) tako pripomorejo najprej hrvaški in ogrski plemiči na Dunaju s pomočjo Gajeve pobude, nato pa še domači narodnjaki oz. sabor, ki ga demonstrativno 25.3. okliče za bana.

Gaj je na Dunaju ostal še nekaj dni in vzpostavil zvezo s slovanskimi študenti, ki so mu pomagali pri vrnitvi v politično življenje. Pojavila se je ideja 'triumvirata' (Gaj, Vranjican, Kukuljević). Gaj se 24.3. vrne v Zagreb in se vključi v politično življenje kot eden glavnih vodij narodnega gibanja. S seboj prinese tudi manifest dunajskih študentov, v katerem zahtevajo omenjeni 'triumvirat' in naj si ljudstvo samo izbere bana (Jelačić je bil za bana že de-facto imenovan, hkrati pa je bilo naročeno naj se ga potrdi z ljudskim glasovanjem)

21.3. je na Dunaj prišlo tudi poslanstvo z reprezentacijo. Ta je bila predana dvoru. Avdience pri vladarju pa hrvaškemu zastopstvu niso odobrili.

Narodna zahtijejanja (NZ), program hrvaškega narodnega gibanja, so se snovala v krogu najpomembnejših predstavnikov Narodne stranke. Do končne oblike, v kakršni so jih predstavili 25.3., je bilo več korakov:

(1.) **22.3.** je bila v Zagrebu sklicana **narodna skupščina** na katero so bili zaradi videza zakonitosti povabljeni le člani starega sabora (predsedoval grof Janko Drašković), a so jo dejansko vodili narodnjaki okrog Kukuljevića (vodil zapisnik). Sklepi skupščine so bili izraženi v 22 točkah teksta **»Želje Naroda«**. V njem so zahtevali nespremenjen državnopравни okvir, zedinjenje vseh dežel troedine kraljevine in avtonomijo s samostojno vlado (ministerijem) in podkraljem (banom, odvisnim in odgovornim le kralju - cesarju), vsakoletni sklic sabora, liberalne reforme, konec tlačanstva, enakopravnost stanov pred zakonom, narodno banko, narodno stražo ter svoboden narodni razvoj in duhovno povezovanje z rojaki v Bosni, Črni Gori in Srbiji. Izražen je bil tudi poziv krajiški vojski na italijanskem bojišču naj pride domov.

Dokument je bil natisnjen v obliki letaka. Za bana je bilo predvidenih več kandidatov, saj še niso vedeli za izbiro Jelačića.

(2.) Na skupščini **24.3.** je sodeloval tudi že Gaj. Njegov najožji sodelavec **Kušlan** je prebral pismo dunajskih študentov.

Na sestanku s Kukuljevićem in Žerjavićem je Gaj uspel Željcem naroda dodati še tri točke (želja po imenovanju Jelačića za bana, zamenjava vseh tujcev v javnih službah z domačini, ukinitve celibata). To je bila v grobem že končna vsebina programa, spremembe so bile le še v obliki.

(3.) Končna oblika programa v **30 točkah**, kakršnega so predstavili **25.3.** na **Veliki narodni skupščini v Zagrebu** je bila le bolj stilsko izpopolnjena, vsebinsko pa razen posameznih bolj jasnih in ponekod radikalnejših zahtev program ni bil spremenjen.

Dodane so bile preciznejše zahteve glede povezovanja z Vojno krajino in spremembe režima v njej, zahteva po univerzi, konec carin na meji z avstrijskimi deželami, svoboda veroizpovedi, konec podložništva.

Poleg izbire Jelačića za bana je tekst tako vseboval liberalne politične zahteve, značilne za takratno liberalno gibanje povsod po Evropi in zahtevo po zedinjenju hrvaških dežel v politično celoto z lastno samostojno vlado (neodvisen, saboru odgovoren ministerium na osnovi širokih državljanskih svoboščin) in vsemi znaki lastne državnosti. Ni zahtev po prekinitvi zveze z Ogrsko, pod pogojem da se ta preuredi v zvezo enakopravnih narodov in se ohrani enotnost avstrijske monarhije. Program kljub slednjemu ni bil enoten z

novu ogrsko ustavo, ki je enotnost monarhije zamenjala s personalno unijo dveh ločenih držav. Družbene in politične zahteve so bile zmerne, a vseeno revolucionarne – nič manj radikalne od programa madžarskih radikalov (15.3.). Zahteval je tudi vrnitev vojske.

Preden je bil program prebran je Gaj na skupščini najprej predlagal Jelačića za bana in požel bučno odobravanje – deklarativno imenovanje Jelačića za bana.

Jelačić je 25.3. prispel v Zagreb. 27.3. so Novine objavile vest o njegovem imenovanju.

Reševanje kmečkega vprašanja: Ogrski parlament je že 18.3. razglasil ukinitvev podložništva (z odškodnino plemičem). Tudi Hrvaška Zahtevanja naroda so posvečala pozornost temu vprašanju in bila v rešitvah za odtенок radikalnejša.

Nemudoma se začno uvajati spremembe na podeželju. **Med 28.3. in 3.4.** je v vseh županijah razen v zagrebški (kjer so vladali madžaroni) razglašen **urbarialni zakon** (izglasovan ob pristanku hrvaških plemičev). Z njim so ukinjene urbarska tlaka, devetina/desetina in cerkvena desetina. Sprememb ni kar se tiče zemlje, ki ni bila zapisana v urbarju, izključnih pravic gosposke (t.i. *Jure Regalia Minora*) – npr. krčmarjenja, in t.i. *servitutov* (kmetje še vedno ne morejo brezplačno uživati gozdov in pašnikov v plemiški lasti. Ta zakon je lahko zadovoljil sloj kmetov, ki je posedoval dovolj vaške (urbarijalne) zemlje, ne pa brez zemljašev.

Na podeželju je prihajalo tudi do nemirov in protipravnega prilaščanja plemiške zemlje. To je bila delno posledica madžaronske propagande, ki se je sklicevala na sklep ogrskega parlamenta od 18.3. in trdila, da hrvaška oblast oz. Narodna stranka nočeta odpraviti podložništva. To ni držalo (Zahtevanja naroda!!), je pa do uradnega sklepa prišlo počasneje, saj je bilo treba na Hrvaškem najprej do konca postaviti oblast, narodnjaki pa niso želeli brez soglasja izpolnjevati uredb ogrske oblasti. Uvedba urbarijalnega zakona je šla mimo Pešte. V zagrebški županiji so ga razglasili šele **14.4.** Dokončno je podložništvo odpravil ban Jelačić **25. 4.** Problemi nastopajo pri realizaciji.

29.3. na Dunaj pride **velika hrvaška deputacija**, da bi vladarju predala Narodna zahtevanja. Dvorni minister ni pripravljen sprejeti tako velike skupine, zahteva pa tudi skrajšanje teksta in odstranitev nekaterih preradikalnih točk. Naredijo revizijo, katere rezultat je **peticija v 11 točkah**. Vsebinska v bistvenem ostane enaka, le bolj strnjena. Izvržejo točke o odpravi celibata, o Univerzi, odpravi carin in še nekatere. Poleg tega se manj direktno govori o narodni neodvisnosti. V njej tudi utemeljujejo zahtevo naj se Jelačić imenuje za vrhovnega poveljnika vojske na Hrvaškem in v Krajini z nevarnostjo kmečkih uporov (!)- tega v NZ ni!) Peticiji priložijo tudi originalni tekst NZ.

Vladar sprejme 18-člansko delegacijo. Pove, da je pripravljen čuvati narodne pravice Hrvatov, a le v okviru tistega kar je skladno z zakoni in njegovo kraljevsko prisego, pravico in dolžnostjo.

Deputacija se razočarana vrne domov, Ljudevit Gaj pa ostane na Dunaju in čaka vladarjevega pisnega odgovora. Do tega pride v nekaj dneh – **1. In 2. 4.** Je na državni konferenci sklenjeno, da se ne bo podajalo stališča glede celotne peticije, ker je ta nastala v **»nezakoniti skupščini«**. Odbite so vse zahteve glede državnopravnega položaja Hrvaške (to naj bi bila stvar višje politike – nočejo se zoperstavljati Madžarom), razen sklica sabora in imenovanja Jelačića za vrhovnega

poveljnika vojske na Hrvaškem. Za zahteve, ki zadevajo državljanske svoboščine je rečeno, da so že uslišane s cesarjevimi obljubami za celotno monarhijo in so odvisne od sklepov vlade v Pešti in hrvaškega sabora.

V tem času pride tudi do stikov hrvaške, češke in poljske deputacije. Poleg tega se v Österreichische Zeitung prvič pojavi ideja o pretvorbi monarhije v federacijo. To vpliva na hrvaško gibanje, predvsem Gajev krog.

Ogrski Srbi začno **22.3. upor proti avstrijskim vojnim oblastem v Pančevu in Zemunu**. Tudi z Madžari se ne morejo sporazumeti. Na kongresu v Pešti (18.3.) in v Novem Sadu (Ujvidek; 27.3.) priznajo prvenstvo madž. Jezika in naroda v državi, a parlament prosijo, naj prizna njihovo narodnost, cerkveno in šolsko avtonomijo svobodno uporabo jezika, vsakoletni narodni zbor in izbiranje krajiških oficirjev. Ogrski parlament jim ne ugodí, zato kmalu pride do konflikta in povezovanja Srbov s Hrvati.

Dalmacija – Že od vsega začetka se v izjavah in programih hrvaškega narodnega gibanja omenja Dalmacija kot del troedine kraljevine. Že **22.3.** zagrebška narodna skupščina sestavi proglas **»Na Dalmatince«**, ki pa nima odmeva. Patriciat in nasploh prebivalstvo dalmatinskih mest je večinoma italijansko usmerjeni – nj. predstavniki avstrijskemu notranjemu ministru celo predajo protest proti NZ. Zadarska in splitska mestna uprava jasno nasprotujeta kakršnemukoli povezovanju s Hrvaško. Dalmatinski velikaši se izjasnijo za italijanstvo in se naslonijo na cesarsko vlado, ki razpravam naredi konec z zakonom o načinu sodelovanja dalm. poslancev v parlamentu (4.4.) – samostojno, brez povezave s Hrvaško.

Nasploh hrvaško narodno gibanje v letu 1848/49 v Dalmaciji ne dobi omembe vredne moči.

APRIL-AVGUST

4.4. Jelačić odide na Dunaj, kjer **9.4.** priseže vladarju v prisotnosti ogrskega podkanclerja (ne pa tudi samega ministrskega predsednika!!!) – tako uradno postane poveljnik hrvaške in krajiške vojske.

18.4. se vrne v Zagreb in prevzame oblast. Zaradi nasprotovanja pred dnevi sprejetega madžarskega ustavnega zakona **25. 4.** s svojim **razglasom »Hrvaškemu in srbskemu narodu v troedini kraljevini«** formalno prekine zvezo z novo ogrsko upravo (s tem de-facto pretrga zvezo Hrvaške z Ogrsko). Vsem oblastem zapove naj se v vsem obračajo le nanj in prepove komunikacijo z vlado v Pešti. Hkrati jasno izrazi svoje strinjanje z NZ.

25.4. tudi vsem občinam pošlje razglas v katerem **potrdi ukinitev robotništva in podložništva**

27.4. Zaradi nemirov na podeželju vstajnikom in »tolovajem« zagrozi s prekim sodom. Tu meri predvsem na madžaronske puntarje.

V maju Jelačić nastopi proti Madžaronom. Ti so dokončno 'premagani' – konec njihove vladavine v Zagrebški županiji (**8.5.**) in v Turnopoljski občini. Posledica tega je »madžaronska emigracija« (ok. 150 ljudi).

Začne se tudi **povezovanje s Srbi**. Sredi maja srbska **Majska skupščina** v **Sremskih Karlovcih**, ki jo vodi **patriarh Josif Rajačić** (na njej sodeluje tudi hrvaška

delegacija) razglasi **Srbsko Vojvodino**, ki obsega poleg osmih južnoogrskih okrajev še Srem (del Slavonije). Hkrati razglasijo povezavo Vojvodine s Hrvaško v **posebno državno zvezo, neodvisno od ogrske vlade**.

Obstajajo tudi stiki in poskusi sodelovanja s **kneževino Srbijo**. Srbska vlada pošlje poslanike že konec marca. **16. in 20. 5.** Jelačić piše knezu **Aleksandru Karađorđeviću** (ta pisem ne dobi) in mu govori o bratstvu obeh narodov, nevarni situaciji ter ga prosi za denarno pomoč (proti Ogrski; 30.000 dukatov). **20.5.** v Beograd odide poslanstvo, ki ga vodi Kukuljević in prosi za isto. Obubožana Srbija ne more ustreči. Nobenih sadov ni tudi od poslanstva srbskega oficirja **Manojla Jokića** v Zagrebu (**27.5.**). Edina posledica teh stikov je ta, da Hrvati na pobudo Gaja aretirajo izgnanega srbskega prestolonaslednika **Miloša Obrenovića** in mu onemogočijo delovanje.

Na kneza Aleksandra se je Jelačić obračal zaradi denarne in vojaške pomoči. To je potreboval, ker je obstajala velika možnost, da bo prišlo do vojne z Madžari. Vladar je namreč kljub zahtevi novoustanovljene konference od 11.5., naj Jelačiću prizna neomejeno polnomočno oblast, molčal (nemoč zaradi Madžarov, moral se je držati zakonite ureditve in jim popuščati), Ogrski palatin pa je 13.5. Jelačiću odvzel bansko čast. Predvsem pa je bojazen vzbujala **revolucija, ki je 15.5. izbruhnila na Dunaju** (bojazen, da bo razpadla monarhija). Tako so se pričele priprave na vojno. **21.5.** Jelačić zapove novačenje vojakov.

V Novinah je objavljen poziv »*K orožju!*«

V istem času pride tudi do **nastajanja hrvaške vlade in parlamenta**.

8.5. se prvič sestane **Banska konferenca** oz. **Bansko vijeće** (Gaj, Vranjican, Kukuljević,...), ki se postopoma preobraža v izvršilni organ.

13.5. ban skliče sabor za 5. junij, določen je volilni red po katerem bi sabor postal narodno zastopstvo. Za isti dan (5.6.) je predvidena tudi izvršitev »*obreda preuzimanja pune banske vlasti*«.

18.5. je določen ustroj hrvaške vlade, katero naj bi sestavljalo 5 saborskih odsekov (vojne, notranje in finančne zadeve, pravosodje, prosveta) in **svet (veće) okrog bana za odnose z avstrijsko vlado in Ogrsko pod predsedništvom dr. Gaja** – Bansko vijeće.

Jelačić je ves čas o svojem delovanju obveščal **prestolonaslednika Franca Karla**, a od njega ni dobival odgovorov. Avstrijski vladajoči krogi so zaradi ogrske prekinitve realne unije z Avstrijo sicer odobraval njegovo delovanje. Toda kralj (cesar) je kot ustavni vladar z omejeno oblastjo odločal o zadevah na Ogrskem (in s tem na Hrvaškem in v Vojni krajini, ki sta z ustavo pripadali Ogrski), le v skladu z voljo ogrske vlade in strinjanjem njenega predsednika. Kljub skritim simpatijam do 'nezakonitega' hrvaškega upora (sploh po majski revoluciji; o tem je banu iz Dunaja poročal Franjo Kulmer) le-tega dvor uradno ni mogel podpreti (posebna obzirnost do Ogrske vlade zaradi njene pomoči na italijanskem bojišču, katero je ta pogojevala s popuščanjem pri hrvaškem vprašanju; Iz istega razloga cesar tudi ni imel na voljo veliko vojske).

Zaradi zahtev ogrske vlade je tako vladar **29.5./31.5.** (oba datuma v literaturi???) banu sporočil, naj se v roku 24 ur javi na dvor v Innsbrucku. Hkrati je prepovedal delovanje sabora.

Bansko vijeće Jelačića prepriča, da počaka z odhodom in najprej odpre Hrvatski sabor (sklican za 5.6.).

Tako se izpeljejo **volitve** in sabor lahko prične z delom. Volilni zakon je bil narejen v skladu s političnimi nazori Narodne stranke (liberalni; zagotovljena prevlada meščanstva nad neukim podeželjem).

Volilna pravica je bila v mestih dodeljena inteligenci in meščanom, ki so posedovali nepremičnine. Volili so neposredno.

Na podeželju so lahko volili le vaški starešine in to po **dvostopenjskem sistemu**: najprej so neposredno volili volilne može, ki so nato izbrali zastopnika.

V ta volilni sistem je vključena tudi **Vojna krajina** (njeni regimenti so enakopravno zastopani v saboru).

V saboru so zastopani tudi **Srbi s patriarhom Josifom Rajačićem** na čelu.

Poleg voljenih poslancev so v novem 'narodnem' saboru kot polnopravni člani tudi **»banski uzvanici«** (dostojanstveniki in aristokrati).

Prva naloga sabora je bila **razčistiti državnopravno vprašanje napram Ogrski in celotni monarhiji**. Brez te odločitve se ban ni mogel pojaviti na dvoru.

Sabor se ukvarja tudi s **kmečkim vprašanjem**, ki je v načelu sicer že rešeno z odločitvami ogrskega parlamenta in banovim 'odprtim pismom' (25.4.), a se pojavljajo problemi pri realizaciji sklepov.

Zaradi zaostritve odnosov z ogrsko vlado je začel v politiko prodirati tudi **avstroslavizem**, ki ga je zastopal predvsem Gajev krog (**Dragutin Kušlan** – predstavnik hrvaške na Slovanskem kongresu v Pragi). To je mdr. Vidno v **XI. »članku« (členu???) Hrvaškega sabora** – govori o preureditvi monarhije v federacijo na jezikovno-etničnem temelju ter združitvev Hrvaške z Zedinjeno Slovenijo in Srbsko Vojvodino v neke vrste zvezo. Tako predvideno avstr. Cesarstvo bi bilo ustavna monarhija, ki bi zagotavljala vse državljanske svoboščine.

Avstrijski vladajoči krogi so za razliko od tega želeli centralizem, ali pa vsaj sporazum z najmočnejšim nasprotnikom – Ogrsko. Vseeno pa so simpatizirali z odporom proti njej zaradi njene slabitve in hrvaškem vztrajanju pri enotnosti monarhije. Vseeno so zaradi nemoči morali upoštevati ogrsko vlado. Tako je grofu Batthynyju uspelo dobiti od Ferdinanda V. podpis, da se Jelačiću odvzame banska čast (to se zgodi brez banove vednosti). **10.6. ustrežejo zahtevi, da se Jelačiću odvzame državljanska in vojaška čast** – z edinim pridržkom, da se čas za objavo te odločitve odloči naknadno.

12.6. krene predstavništvo z banom na čelu v Innsbruck. Za vladarja imajo pripravljeno v saboru sprejeto **reprezentacijo**.

Istega dne ogrska vlada ukaže napad na srbsko gibanje. **General Ivan Hrabowsky** s topovi napade Sremske Karlovce. Gibanja sicer ne zatre, a v Vojvodini se začne krvava državljanska vojna med Srbi in Madžari.

19.6. Vladar sprejme hrvaško deputacijo in hrvaškemu saboru odreče zakonitost. Reprezentacije ne komentira. Bana strogo ošteje. Za posrednika v madžarsko-hrvaškem sporu postavi **nadvojvodo Ivana**.

Neuradno pa dvor Jelačiću izraža naklonjenost, še posebej ker le-ta **20.6.** pozove krajišnike, ki so predstavljali glavnino avstrijskih sil na it. bojišču, da še naprej izpolnjujejo vojno dolžnost. Vojna pomoč je tako sredstvo pritiska na dvor (tako pri Madžarih, kot pri Hrvatih).

Na poti domov Jelačić izve za svojo odstavitev od 10.6., a se ne vznemirja, saj je prepričan v naklonjenost dvora..

Vest o odstavitvi pride tudi v Zagreb skupaj z lažnimi vestmi o aretaciji Jelačića. Zato je **21.6.** sklicana izredna seja sabora, kjer je odločeno, da se z **Ultimatumom** vladi zahteva Jelačićevo izpustitev (pride celo do predloga o detronizaciji Habsburžanov s hrvaškega prestola), da se s pomočjo ustanovitve **Vladajočega odbora s polno oblastjo** ohrani izvršilna oblast, da se oboroži ljudstvo in da se pozove krajišnike domov.

Še istega dne se izkaže, da so ti sklepi nepotrebni, saj pride iz Innsbrucka vest o banovem povratku in pomiritveni misiji nadvojvode Ivana.

Z vrnitvijo deputacije in bana sabor nadaljuje z delom. Glavno vprašanje je še vedno odnos do Ogrsko. Sabor zaključi, da zahteva politično in nacionalno samostojnost Hrvaške, priznanje Srbske Vojvodine in skupnih zadev za celotno monarhijo (cesar, vojska, finance).

Sabor nato postane nepomemben, saj je v euforiji ob banovi vrnitvi glasno **sprejet predlog, da se podeli Jelačiću diktatorska pooblastila.**

Do **razpustitve sabora (9.7.)**, se ta ukvarja s **kmečkim vprašanjem** in izdelava končno obliko rešitve.

Pri tem se opirajo na **»Tegobe in želje naroda«** – zbirko 112 spisov, nastalih od konca maja do srede junija. V spisih je govora predvsem o težavah kmečkega vsakdana (monopoli gosposke – Jure Regalia Minora, mitnine, trgovina s soljo, servituti, zemlja v goratih predelih – ta še vedno vsa pripada gosposki – vinogradi!), ni pa zamisli o kaki široki agrarni reformi. Tu pridejo do besede tudi brezzemljaši in zakupniki.

V **Urbarijalni razpravi** sabor s **XV. 'člankom'** razglasi ukinitve urbarijalnih dajatev in tlake (v veljavi že prej). Plemiško in cerkveno zemljo pusti nedotaknjeno. Razen urbarijalne zemlje nič ne pride v last kmetov. Vseeno je sabor radikalnejši od ogrskega parlamenta, saj **7.7. ukine Jure Regalia Minora**, v Slavoniji pa kmetom zagotovi uporabo plemiških hrastovih gozdov. Končno rešitev tzv. 'servitotov' prepusti daljšemu razvoju.

Nerešeno vprašanje gornic – zemlje v goratih predelih – kmalu postane problem. Na vasi je sicer dokaj mirno. Izjema so posamezni poskusi prilaščanja zemlje in zmaga madžaronov v Virovitiški županiji (30.6.).

Tudi **končno rešitev vprašanja Vojne krajine** sabor prepusti prihodnosti. V soglasju z manjšino krajiških zastopnikov odloči, da do vzpostavitve popolnega miru realizirajo le tiste reforme, ki so jih krajišniki v peticijah sami zahtevali. Administrativni sistem VK, podrejen vojnim starešinam, ostane nespremenjen.

Sabor odobri tudi **»Manifest hrvaško-slavonskega naroda«**, s katerim se predstavi zunanjemu svetu. V njem **Ivan Mažuranić** razloži zgodovino hrvaško-madžarskega spora in idejno podlago tedanje hrvaške politike.

Sabor deluje zelo enotno. So sicer razhajanja pri vprašanju VK in različna mnenja glede kmečkega vprašanja, a **ne pride do nikakršne strankarske diferenciacije**. Udeleženci parlamentarnih razprav pripadajo skoraj izključno **Narodni stranki**, katere jedro je liberalno. Skupine znotraj nje, ki gredo v radikalno ali pa konservativno smer niso izrazite in delujejo soglasno z vodstvom. 'Radikalci' rešitev kmečkega vprašanja širijo le na neurbarijalno zemljo (zraven pa pristajajo na princip privatne lastnine in na odškodnino plemstvu), 'konservativci' (med njimi Jelačić) pa želijo le ublažiti 'žrtev' zemljiško-posestnega sloja (so pa odločno za spremembe).

Madžaroni v saboru niso zastopani (emigracija). Dosti moči pa obdržijo v Slavoniji (še posebej v Virovitiški županiji) s pomočjo madžarske vojske in nemških meščanov Osijeka. V Slavoniji Jelačiću le delno uspe utrditi položaj narodnjakov – do septembra obstaja nevarnost madžarske premoči.

Posredništvo nadvojvode Ivana – skrbi le za stik nasprotnih strani, a ne posega v pogajanja.

Ta se dogajajo na Dunaju. **29.7.** se končajo s popolnim neuspehom. Jelačić je pomiritev z Ogrsko pogojeval ne le z odstopanjem Ogrske pri hrvaškem vprašanju, temveč tudi s priznanjem skupnih zadev za celotno monarhijo in vzpostavitvijo Srbske Vojvodine. Madžari se niso mogli odreči neodvisnosti in ozemeljske celovitosti. Odločitev je tako lahko padla le še na bojišču.

Pogajanja o pomiritvi so se nadaljevala, a niso imela uradnega značaja. **Obe strani se avgusta pripravljata na vojno.** Jelačić poziva avstrijsko vlado, naj mu pošlje pomoč, a ni uslišan. Dvorna politika le neuradno izraža naklonjenost banu, uradno pa ne odstopa od poti zakonitosti po madžarski aprilski ustavi (čeprav so mnoga nerešena vprašanja med dvorom in Ogrsko: vojska, finance, zunanja politika – vse to Ogrska ureja samostojno ;državni dolgovi).

28.7. pride do **Zmage pri Custozzi** in rahle spremembe politike dvora (ki pa še vedno ni jasna). **8.8. minister Dobblhoff** indirektno izjavi podporo Hrvatom, **12.8.** pa se cesar vrne na Dunaj in začne kritizirati madžarsko politiko.

26.8. Jelačić prejme pismo z Dunaja, ki mu sporoča da bo cesarjev manifest od 10.6. v kratkem preklican.

28.8. preko **Kulmerja** izve, da je »skrajni čas za akcijo« - na Jelačića že sredi meseca pritiska Rajačić naj napade, ker je bila vojvodinskim Srbom nujno potrebna pomoč (vojna v Vojvodini izbruhne z vso silo).

30.8. Jelačiću piše član dvorne kapele **Strossmayer** in ga pozove naj nemudoma vdre na Madžarsko (po nalogi avstrijske oblasti)

Konec Avgusta – Jelačićeve enote zasedejo Reko

SEPTEMBER/OKTOBER – JELAČIČEV POHOD NA OGRSKO

Konec meseca je na Dunaju dosežena **uradna rehabilitacija Jelačića** in **4.9.** uradno potrjena z vladarjevim pismom. Dvor mu da **tajno nalogo, da vdre na Ogrsko.** Zraven je prepuščen samemu sebi, saj dvor navidez še vedno sodeluje z Madžari.

Jelačićeva vojska je sestavljena iz **treh divizij**, ki imajo skupaj **51.117 mož in le 1902 konja in 48 kosov artilerije**, poleg tega je še **korpus generala Rotha iz Slavonske Vojne krajine** (8000 mož, 510 konj, 12 kosov artilerije). Vojska je sestavljena iz **rezervnih krajiških regimentov in množice slabo opremljenih in organiziranih prostovoljcev** (kasneje se jih spričo njihovega plenjenja oprime vzdevek 'skakavci'). Primanjkuje komandnega kadra, poleg tega pa se vsi krajiški častniki ne izjavijo takoj za Jelačića.

Konjenico dobijo šele z osnovanjem »**Pervega Hervatskega husarskega regimenta**«, ki je neizvežban. Imajo nekaj izvežbanih »**topdžij**« (topničarjev).

Hrvaška ima problem s financami, nihče ji ne pomaga.

Nasprotnik je v odločilni prednosti, kar se tiče konjenice in topništva. Poleg tega imajo Madžari poleg svojih Honvedov pod komando še redne cesarske čete (ukaz iz Dunaja, naj se te ne zoperstavljajo Jelačiću, pride zelo pozno).

Jelačićev napad na Ogrsko so brez izjem podpirali tudi narodnjaki in njihovo časopisje – tako Gajeve Novine, kot tudi novoustanovljeni Kušlanov »**Slavenski Jug**« (od 6.8.). Oba časopisa tudi zastopata idejo avstroslavizma.

7.9. Jelačić napove Pešti vojno. Na Dunaju prevladuje prepričanje o Jelačićevi premoči (tudi v pešti) in da zavzetje Pešte ne bo problem. Realno stanje je bilo seveda drugačno.

11.9. Jelačićeva vojska **prečka Dravo z razvitimi cesarskimi zastavami** (do meje so prostovoljni odredi imeli hrvaške trobojnice, redne krajiške čete z večinoma nemškim komandnim kadrom pa že ves čas cesarske; razlogi za razvitje cesarskih zastav so bili praktični – da bi cesarske čete pod ogrsko komando prešle na njihovo stran ; in politični – šlo je za reševanje monarhije po nalogu cesarske vlade; kljub temu le malo cesarskih enot preide na Jelačićevo stran). **Medžimurje**, v katerega vkorakajo, je takoj **priključeno Hrvaški**.

Vojska nato nadaljuje pohod proti Pešti. Prvih 14 dni sploh ne pride do kontakta z nasprotnikovo armado (prvič jo zagledajo 27.9. pri Stolnem Biogradu). Glavnina vojske začne kmalu trpeti pomanjkanje, saj nasprotniku uspe prekiniti zvezo z zaledjem. Problem rešuje z rekvizicijami hrane, kjer se 'izkažejo' skakavci, ki plenijo po vaseh in sprožijo odpor prebivalstva. Poleg tega vojsko slabijo nenadni napadi ogrskih huzarjev. 22. 9. izgubijo tudi zvezo z Dunajem. Vojska se znajde pred Pešto oslabiljena, lačna in obkoljena.

Desno krilo pod vodstvom generala Rotha je Dravo prešlo vzhodno od Virovitice in se nikdar ni uspelo združiti z glavnino. Trpelo je podobne težave in se je na koncu 7.10. moralo obkoljeno predati nasprotniku.

29.9. pride pri vaseh **Pakozd** in **Velence** do prvega spopada z nasprotno vojsko pod vodstvom **general Moga**, ki se je do tedaj umikala. Bitka se konča **neodločeno**. Nasprotnik se nekoliko umakne in zavzame boljše položaje. Imel je tudi moralno premoč in več konjenice ter topništva. Jelačić **pristane na trodnevno premirje**, katerega izkoristi za neopazen premik proti SZ (proti Donavi). Donavo doseže 3.10 in se ob njej premika proti avstrijski meji, kjer pričakuje okrepitev. **6.10.** doseže avstrijsko mejo pri Altenburgu, kjer se mu po nalogu vojnega ministrstva priključi brigada redne avstrijske vojske (15.000 'skakavcev' je takoj poslanih domov).

3.10. Cesar imenuje Jelačića za »**Polnomočnega komisarja in vrhovnega poveljnika vojske na Ogrskem**«. Z istim aktom **razpusti ogrski parlament in na ogrskem razglasi vojno stanje**. S tem stopi v odkrito vojno z madžarsko revolucijo. Jelačić to izve 5.10, ko se pomika proti meji.

6.10. na Dunaju izbruhne revolucija – Jelačić se nahaja med njim in madžarsko vojsko. **Odloči se za napad na Dunaj** (želi zatreti revolucijo, ki je ogrozila obstanek cesarstva)

V teh trenutkih je vladal vtis, da avstroslavizem dosega svoj cilj (sodelovanje slovanskih narodov z dinastijo zaradi ohranitve celovitosti monarhije, ki pa se bo pretvorila v zvezo enakopravnih narodov).

Dvor je imel seveda drugačne načrte. Zadušitev upora na Dunaju je naložena **knezu Windischgratzu**, ki je **16.10.** imenovan za **Vrhovnega poveljnika vse avstrijske vojske zunaj italijanskega bojišča** – s pravico sprejemanja političnih odločitev, ki bi

se mu v interesu reda zdele potrebne. **Jelačić s tem preneha biti samostojen politični in vojaški akter.** Podrejen je Windischgratzu, njegova vojska pa ni več samostojna.

S tem v slovanskih krogih (predvsem na Češkem) pride do **dileme »Svoboda ali narodnost?«.**

Zaradi narave madžarske in dunajske revolucije (velikomadžarski in velikonemški cilji) prevlada v skladu s politiko avstroslavizma drugo. S tem je opravičeno tudi Jelačićevo postopanje (to utemeljuje tudi sam v poslanici praški »Slovanski Lipi«)

V hrvaški javnosti o oceni njegovega ravnanja sploh ni dileme. Revolucija je v časopisju označena kot »madžarsko maslo« in »delo frankfurtistov« (Kušlan). Predvsem Kušlan vztraja pri dosledni politiki avstroslavizma, sodelovanja z dinastijo, kar utemelji s praktičnimi razlogi (ne pa neko ljubeznijo) in sodelovanje pogojuje z že večkrat izrečenimi zahtevami po preureditvi. Tako menijo tudi ostali narodnjaki (npr. Kukuljević). V »Slovanskem Jugu« je celo objavljen **načrt ustave za federalistično preobrazbo monarhije – »Osnova za savezno preporođenje cesarovine avstrijske po načelu ustavne slobode i narodne npravstvene jednakosti«** izpod peresa Ognjoslava Ostrožinskega.

Do 31. 10. Windischgratz in Jelačić pokorita Dunaj.

PO POKORITVI DUNAJA (OD NOVEMBRA 1848 DO KONCA 1849)

Novembra postaja jasno, da želi dvor uvesti centralizem in absolutizem (imenovanje **Schwarzenberga**)

Takoj po svojem ustoličenju **2. 12. Franc Jožef imenuje Jelačića za Gubernatorja Dalmacije in Reke.** Dejansko banov položaj s tem ni spremenjen. Dalmacija ni nič bolj povezana s Hrvaško. Prvič po mnogih stoletjih se večji del hrvaških pokrajin znajde pod vodstvom enega človeka – a ta enotnost je bila (z izjemo Reke in Medžimurja) le navidezna.

Vzhodna Istra – 27.11. izražena želja prebivalstva po priključitvi Hrvaški (14.12. še posebej za Lovran). 15.12. notranji minister odbije prošnje po uvedbi italijanskega jezika (utemelji z etnično strukturo prebivalstva). 4.1. vladi pišejo Kastavčani, 15.1. Lovranci. Maja je poleg petih Italijanov izvoljen tudi en hrvaški poslanec za konstituantno. Razen tega ni uspehov in Istra se ne poveže s Hrvaško.

Za nadaljni razvoj doma je zelo škodljiva **dolgotrajna banova odsotnost.** Domačo politiko vodi **Bansko vijeće**, ki ga je ban pred odhodom imenoval kot deželno vlado. Njegov namestnik v njej ga je moral enkrat tedensko obveščati o dogajanju, a sam ni mogel suvereno odločati. Vijeće deluje samostojno in se ne odziva na nove uredbe avstrijske vlade. **Bojni odsjek** ustvarja samostojno hrvaško vojsko.

Tudi zunaj vijeća delujejo naprej **nekateri saborski odbori**, ki pripravljajo zakonske predloge. **Veliki odbor** še dolgo sprejema odločitve o državnopravnih vprašanjih.

V upravi ni večjih sprememb. Županijske skupščine postanejo dostopne navadnim ljudem – nekdanjim podložnikom. Plemstvo vseeno zadrži večji del oblasti in mnogo posebnih pravic.

Nemiri na podeželju zaradi vinske desetine in uporabe gozdov – **20.11.** ban s posebnim razglasom iz Dunaja kmete opozori, da so ukinjene zgolj urbarske dajatve in cerkvena desetina. Županijske oblasti zaradi nemirov ustanavljajo narodne straže.

Politično življenje počasi zamira. Vzroki: vojna, pomanjkanje, poraz revolucije, odsotnost mnogih vodilnih narodnjakov (so v vojski), sabor še vedno razpuščen. Tudi čitalnice, dejavne že pred revolucijo, ne delajo kaj dosti. Tisk je omejen na Novine in Slavenski Jug, ki ne dosegata naklade 1000 izvodov.

Sredi decembra je po vzoru praške Slovanske Lipe, ki je pozvala druga slovanska središča, da s široko zastavljeno akcijo ojačajo položaj **avstrijskega parlamenta** (edini preostali branik sprememb – dediščine revolucije) ustanovljeno »**Društvo Slavenske Lipe na Slavenskom Jugu**«. Glavni cilj društva postane **rešitev vprašanja hrvaškega predstavništva v avstrijskem parlamentu**. K društvu takoj pristopi 120 najbolj vidnih narodnjakov. V njem sodelujejo tudi vojvodinski Srbi Pravila, ki si jih postavi, odsevajo politiko avstroslavizma in v notranjih zadevah liberalizma. Zahtevajo hrvaško in vojvodinsko predstavništvo v parlamentu. Kmečko vprašanje ni omenjeno. Tudi ideja politične povezave južnih Slovanov ne, a je društvo delovalo v tem duhu (pismo ljubljanski Sloveniji, 22.12.).

Društvo je izdalo proglas »**Mila bratjo Istrianci**« (22.12.), in tri dni kasneje še »**Mila bratjo Dalmatinci**«. **14.1.** izdajo **poziv za vpis v društvo Slovanske Lipe v Dalmaciji**, ki se ustanovi **28.1.** Pri tem nimajo skoraj nobenega uspeha. V Dalmaciji se ves čas 1848/49 obdrži stari red, narodno gibanje pa doživi le redke odmeve.

Društvo ni predstavljalo neke nove stranke ali opozicije Jelačiću. Pristajalo je na odločitve sabora in sledilo politiki Narodne stranke. Znotraj ni bilo diferenciacije, kot v praški Lipi.

Kasneje je zaupanje v Bana vseeno začelo upadati. Ta je bil ob novi avstrijski politiki nemočen, poleg tega pa ves čas odsoten – ni mogel voditi politike, kot bi si jo želeli narodnjaki. **Kulmer**, ki je v novi avstrijski vladi postal **minister brez listnice**, je v pismu Jelačiću društvo opisal zelo negativno (kot komunistično, demagoško). Ne ve se kakšen je bil Jelačićev odnos do društva..

Januar-marec – pot k oktroirani ustavi - spori v parlamentu glede izvora oblasti, ponovne volitve v Frankfurtski parlament, prodor na Ogrsko.

Odnos do Jelačića med slovanskim gibanjem se slabša – v začetku marca ban v izjavi za praški tisk zanika resničnost izjave o svojem razhajanju z Windischgratzom glede nacionalnih vprašanj. Dan po objavi tega, je avstrijska vlada **razpustila parlament in uvedla oktroirano ustavo**. Jelačić ni pokazal nikakršnega nestrinjanja. Jelačić se z mnogimi postopki vlade ni strinjal (to dokazujejo Kulmerjeva pisma), a tega ni mogel odkrito pokazati. Dolgo se je upiral Kulmerjevemu pritisku, naj ukrepa proti zagrebškemu tisku, ki je ostro napadal vladno politiko (od novega leta še časopis **Sudslavische Zeitung** – ureja **Josip Praus**). Tudi ni priganjal banskega vijeća, naj razglasi oktroirano ustavo.

Konec marca je v memorandumu cesarju celo **obsodil Windischgratzovo konservativno politiko na Ogrskem** – v njem se je zavzel tudi za **priznanje Srbske Vojvodine**, za **reforme v Vojni krajini** in za **volitve novega sabora, ki bi bil sklican ob njegovi vrnitvi v domovino**.

V tem času se je spričo nemoči vse bolj oddaljeval od politike. **Brlić** ga ni uspel pridobiti za **Poljski načrt pomiritve z Madžari** in nastopanje v duhu federalizacije monarhije.

Začetek maja se Jelačić vrne v Zagreb – velika pričakovanja med narodnjaki, ki pa se prevesijo v razočaranje. Ban pritisne na bansko vijeće, da razglasi oktroirano ustavo. Sam, sklicujoč se na svoja diktatorska pooblastila, odredi **tiskovni zakon**, ki omeji svobodo tiska.

Sedaj ni več podrejen Windischgratzu, a se ne zoperstavlja dvorni politiki.

Pozornost namenja skoraj izključno vojnim operacijam, ki jih v zadnji fazi vojne vodi kot **vrhovni poveljnik Južne armade**.

Kušlan je po objavi tiskovnega zakona **na svojo pest odšel v Beograd na pogajanja z emisarjem madžarske vlade Gyulo Andrassyjem o sodelovanju proti Avstriji**. V času približevanja madžarske vojske naj bi se na Hrvaškem organizirala vstaja – pod pogojem, da madžarska vlada v deklaraciji ugodi hrvaškim zahtevam in da pošlje vojsko pod vodstvom **poljskega generala Jozefa Bema**. Ta bi postal novi ban.

Madžari tega niso sprejeli. Še dva meseca pred kapitulacijo je madžarska vlada obsodila vsakršen poskus pogodbe, ki bi okrnil ozemeljsko in državno integriteto Ogrske. Pogajati so se bili pripravljeni šele **21.7.**, ogrski parlament pa je na svojem zadnjem zasedanju **28.7.** sprejel Zakon o narodnostih, s katerim je bila priznana jezikovna enakopravnost.

Po kapitulaciji madžarske vojske, 13.8 pri Vilagosu je bilo revolucije dokončno konec. Vseeno je nekaj sprememb ostalo (predvsem glede družbenih odnosov na vasi).

Oktroirana ustava se v praksi ni kaj dosti upoštevala, 1851 pa je nehala veljati.

Društvo Slovanske Lipe je že spomladi 1849 začelo zamirati in se omejilo večinoma na prosveto.

Odpor do avstrijske vlade sta do svoje prepovedi izražala **Slavenski Jug** in **Sudslavische Zeitung**.

Kot zadnja institucija leta 1848 je **26.2.1850 ukinjeno Bansko vijeće**

Istega leta je ukinjena tudi Ilirska čitalnica v Zagrebu.

Hrvatski sabor, ki je bil od vlade 1848 označen za ilegalnega **dobi s cesarskim patentom 7.4.1850 'posmrtno priznanje'**. Izraženo »zasluženo priznanje prebivalstvu Hrvaške in Slavonije za njihovo vedenje v usodnem dogajanju najbližje preteklosti«. Vladar je potrdil tiste sklepe sabora, ki so bili kompatibilni z odredbami oktroirane ustave, nato pa sabor z njegovimi odbori **razglasil za razpuščen**. Pridržal si je pravico, da na temelju novega volilnega reda skliče novega (to se zgodi čez 10 let). Medtem vlada nov absolutizem.

Brlić: »...vojna, pričeta s strani bana v imenu slovanske svobode po želji naroda, končana s strani vlade v imenu centralizma in germanizacije...«